

НООСФЕРНІ ГЕНІЇ ДУХУ І ДУМКИ ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА І ВОЛОДИМИР ВЕРНАДСЬКИЙ У ВИМІРАХ ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ НООЛОГІЇ

«Істина є безначальна».
(Г.С. Сковорода)

«Науковий світогляд є створення
і виявлення людського духу».
(В.І. Вернадський)

Суспільство і людина сьогодні опинилися у фокусі хаотичних соціально-економічних, демографічних, геополітичних, духовно-культурних перетворень в обставинах кризи моралі і віри і необхідності прищеплення ноосферного і державницького світогляду, коли свою долю і щастя особистість пов'язує із соціальною, упорядкованою державою на засадах Закону і Благодаті. Постіндустріальне інформаційне суспільство має прояви відчуження науки від влади і суспільства, інтелектуальної еміграції, падіння авторитету науки, престижності вченого, зниження якості наукового державного управління, що актуалізує потребу інтелектуалізації, вивіщення духу, зміцнення моралі особистості, зокрема, потрібні інтелектуальні посилювачі превентивних державних рішень, як сучасних «фабрик думки». Науково-інтелектуальна деградація країни і криза духу особистості загрожують державній безпеці України, тому зростає роль осмислення філософсько-педагогічної ноології геніїв минулого на сучасному рівні духовно-інтелектуальної рефлексії [1; 2; 3].

Боже Провидіння обдаровує світ геніальними, волелюбними мислителями, які жертвують своїм життям у пошуку Істини, яку невтомно наближають до розуму і серця рідного народу, усього людства.

Серед Пантеону Мудреців яскраво сяють імена Г. С. Сковороди і В. І. Вернадського, яких сміливо можна назвати Істиноцентристами, мудрецькими ноосфери не лише України, слов'янського світу, а й усієї планети, бо вони – ноосферні генії Думки і Духу [4].

Поява таких могутніх творчістю людей на Землі – знак того, що своїм прозорливим розумом вони здатні охопити всю планету, усе живе на ній, бо орієнтуються у своїх поглядах на важливі особистості, вільної та щасливої, чим закладають шлях до гігантського кроку вперед, шлях до безпечного і стійкого розвитку на наступні століття й епохи.

Г. С. Сковорода і В. І. Вернадський – обоє «уперті українці», як часто називали В. І. Вернадського, вільні думкою, незалежні у прийнятті доленосних рішень, спадкоємці козацького духу, побратими думки, споріднені любов'ю до Полтавщини,

* © Сагач Г. М., Мартиненко В. Ф.

ІСТОРІЯ ОСВІТИ

Харкова, Слобожанщини, геніальні мислителі, які освітили своїм благословенним життям і творчістю шлях до ідеалу, до щастя мільйонам людей у світі. Їхні наукові, філософські праці мають колосальне значення для формування світоглядних засад особистості ХХІ століття, допомагають заглибитися у проблему місця і ролі людини в природі, суспільстві, Всесвіті. Вони збуджують творчу думку над вічними питаннями сенсу життя людини, її місії в цьому світі. Вони приходять у наш світ для одкровення і пізнання істини, спонукаючи сучасників і нащадків до прориву в науковій картині світу, усвідомлення свого місця в житті.

У Лондоні наклав на себе руки відомий російський олігарх – мільярдер Борис Березовський, якого називали «фінансовим банкрутом», але в ЗМІ зблинула інформація про його життєву трагедію як «втрату смислу життя». Отже, духовно-моральне, онтологічне банкрутство виявилось страшнішим – останньою краплею в його зовні «успішному» житті багатії людини, причетної до виборів Президентів своєї країни.

Люди все більше і більше замислюються над метою свого життя. У мережі Інтернет з'явилася вражаюча душу і серце інформація американської медсестри паліативної медицини Бронні Веар про те, про що шкодують умираючі люди. Вона кілька років доглядала за такими пацієнтами, записувала їхні останні роздуми, а пізніше написала книгу. Це – феномен передсмертного осмислення свого життя, інсайтні спалахи мудрості. Бронні Веар запитувала: «Про що ви шкодуєте або що б ви хотіли змінити у своєму житті?». На смертному одрі люди щиро ділилися з медсестрою своїми думками, які вона об'єднала у декілька блоків. Назвемо основні:

1. «Шкода, що мені не вистачило мужності жити так, як я хочу, а не так, як очікували інші».
2. «Шкода, що я так багато працював».
3. «Шкода, що я не набрався сміливості виявити свої почуття».
4. «Шкода, що я мало спілкувався із друзями».
5. «Шкода, що я не дозволив собі бути щасливим».
6. «Шкода, що я не знайшов роботу своєї мрії».
7. «Шкода, що я мало мандрував».
8. «Шкода, що я не зізнався тоді у коханні»...

Тут яскраво простежується відсутність духовно-релігійної «вертикалі душі», але чітко виявлені стратегічні помилки у виборі долі, професії, коханні, дружбі, у приглушенні почуттів на користь розуму, прагматичним цілям життя, які не подарували щастя й задоволення власному (не чужому) життю. Втрата юнацьких мрій, помилкові рішення переростали у хвороби, розкаяння, смерть.

Читати цю сповідь розчарованих сердець страшно і моторошно, але більш ніж повчально, бо кожен із нас має ще час на серйозні висновки про філософію власного і всезагального щастя. Мудрі думки геніїв, можливо, усім нам будуть корисними.

ІСТОРИЯ ОСВІТИ

Духовно-моральна проблема щастя людини, виконання Божої місії – центральне питання, яке неможливо вирішити без мудрості, без розуму, одухотвореного вірою, надією, любов'ю, софійністю.

Розум вимагає від особистості й суспільства величезної інтелектуальної, духовно-моральної праці, творчої енергії. В. І. Вернадський писав: «Спасіння Росії полягає в піднесенні й розширенні освіти і знання. Тільки цим шляхом можливе досягнення правильного державного управління, тільки піднесенням культури можливо зберегти світове значення нашої країни, яке сильно похитнулося».

Г. С. Сковорода – «наш перворозум», за словом Миколи Вінграновського, називав себе «учителем Вічності», бо утверджував геніальну філософію серця як базову цінність вільної особистості з мудрою думкою і мудрим серцем [1].

Г. С. Сковорода – філософський предтеча В. І. Вернадського, який мав багато спільних рис мислення. Мислення В. І. Вернадського суголосне зі сквородинськими «ребусами» і системою символів, які також утворюють цілісну картину світу. Обоє уміли поєднати яблуню з її тінню, віднайти першооснову творення, побачити животворящий зв'язок між кроною і коренем, між краплею, порошинкою і цілим космосом. В. І. Вернадський спирався на філософські погляди Г. С. Сковороди про мікрокосм, макрокосм, він писав: «Радше в мікроскопічних сумішах можна шукати слідів генетичного зв'язку між елементами» [4].

Г. С. Сковорода і В. І. Вернадський жили у різні століття – XVIII і XIX-XX-му, але їх споріднювало багато знаків Долі: українське походження, вільнолюбний козацький дух «упертих українців», які мужньо долають усі виклики своєї епохи; любов до рідного народу, всеохопний енциклопедизм, любов до істини, жертвне їй служіння, інтегративний характер наукових пошуків у сфері духовно-матеріального, живого-неживого, тимчасового-вічного, земного-космічного.

Обоє творили нову наукову картину світу, спираючись на прогресивні досягнення творчої думки попередників і власних відкриттів таємниць буття, чим інтелектуально, морально просвітлювали народ, вивищували його дух.

Г. С. Сковорода і В. І. Вернадський – світила мудрості, науки, просвітництва рідного народу. В. І. Вернадський писав у своєму щоденнику: «Спільною ідеєю нашою має бути те, що народ повинен усвідомлювати свої сили і права, щоб приводити народ до усвідомлення, що треба йому самому управляти собою. Намагатися надати народові ряд практично необхідних і важливих свідчень, намагатися спрямувати його думку і переконати його в його силах».

Г. С. Сковорода був «мандрівною народною академією», а В. І. Вернадський – талановитим організатором Української Академії Наук, науковими просвітителями народних мас [6].

Обоє були благословенними Богом мудрецами, переживали

ІСТОРІЯ ОСВІТИ

хвилини натхнення, «справжнього екстазу», за словом В. І. Вернадського, який описав цей стан у листі до дружини. Обоє об'єднувала совісність, чесність, наукова жертвовність, мужність у відстоюванні своїх поглядів.

В. І. Вернадський досліджував живу речовину у просторі синтезу наукових та інших способів пізнання, що стало фундаментом нового космічного мислення – ноосфери, як сфери розуму.

Він повертається до первісних науково-філософських понять, які синтезують великі пласти людського мислення, чим схиляється до сковородинської філософії через «до сократичний» образний символічний тип мислення («дихання Землі», «зоряний вітер» і под.).

Символічна сфера мислення у понятті «ноосфери» знайшла охоплення всієї мисленнєвої сфери і одкровення Істини – творчої сили.

Г. С. Сковорода писав: «Залиш фізичні казки беззубим дітям. Усе це – бабство, і казка, і пустота, що не веде до гавані. Січи..... скорше всяке тіло. Злюся на тебе, що ти затримуєшся на лушпинні. Розбивай його та видирай зерно Божої сили».

В. І. Вернадський – вірний син України, який жив у часи атеїзму, зрозумів велетенську космічну творчу силу, яка одухотворила живу речовину, він підійшов до вищих вимірів одухотвореної думки, про що писав у своєму щоденнику: «Починає відчуватися входження моїх ідей, які ще не поділяються, але в той же час проектується їхнє майбутнє (як мені здається, неминуче). Я зовсім несподівано підійшов до дуже великого і величного, до нового погляду на живе. Пам'ятаю, не раз в молодості думав – яка природа тих учених, які стають потім геніями, створюють важливе нове, розсують горизонти знань, роблять великі відкриття. і я знаходив, що для цього у мене немає даних. І раптом на схилі віку, з 1917 року, я пішов по цьому шляху. По суті, я давно йшов – і в мінералогічній творчості, і в геохімії. І перед початком революції мені нестримно хотілось зафіксувати свої ідеї – про значення життя в механізмі Землі. Наче якийсь демон, як у Сократа... Для мене залишився колишній культ служіння науці і творчому пошуку, ясне містичне почуття світу посилилось почуттям живого. Залишилась колишня повага до людської особистості. Зараз я б не дивився, як раніше: безсмертя особистого духу, але без єдиного Бога».

Душа В. І. Вернадського доторкнулася до божественної, сакральної сфери духу, він відкрив для себе «підняту труну» старої науки, знання тілесного, а не духовного, як писав Г. С. Сковорода: «Як високо багато підноситься в мудруваннях над Писанням Божим! Підноситься у знатті історії, географії, математики: але все (у знатті) тілесному. Це все є піднята труна».

В. І. Вернадський долає старий, закоснілий погляд науки на неподільність атома, усвідомлює сутність живої речовини,

ІСТОРИЯ ОСВІТИ

плинність і вічність життя, спирається на думки Г. С. Сковороди: «Ріки гинуть. Думки пересихають. Струмочки зникають. Лише джерело дихає вічною парою, що оживляє та прохолоджує. Люблю джерело...» Це можна трактувати як гімн живій речовині, як усвідомлення вічного творення буття.

Г. С. Сковорода і В. І. Вернадський суголосно розуміли про упорядкованість, гармонійність життя всесвіту, як і процес формування живої природи (живої речовини), де єдність розкладається, розкладає у собі множинність. Через сім'я множинність повертається до єства, та нова єдність знову приймає до себе в себе всю множинність, що з неї вийшла [6; 8].

Вчення про ноосферу (сферу розуму) – найважливіше вчення ХХ століття, інтеграція різних способів пізнання, засади якого закладав геніальний Г. С. Сковорода.

Милістю Божою, у стані натхнення В. І. Вернадський зумів подолати хибність традиційного включення неживої речовини й живої речовини в біосферу Землі, віднесення їх до єдиної матерії. Він писав: «Між живими й неживими природними тілами біосфери немає переходів – межа між ними на всьому протязі геологічної історії різка і ясна. Матеріально-енергетично, в своїй геометрії, живе природне тіло, живий організм, відмінний від природного тіла неживого. Речовина біосфери складається із двох станів, матеріально і енергетично різних – живого і неживого. Жива речовина, хоча вона в біосфері матеріально мізерна, енергетично веде в ній перед».

Благословенний Мудрістю Г. С. Сковорода писав суголосні ідеї про світ видимий і невидимий, про живе й неживе: «Твоя земна природа повинна її (живу речовину – Г. С.) зачати, прийняти та вмістити, як поле зерно; її сім'я вищого роду (відмінно від неживої речовини – авт.) та нової людини... Тоді твоє серце стане добрим полем: сім'я вічності паде та прийметься, і твоє тіло буде як горіх повне того зерна, так само, як поле повне квітів, як суха гілка в кущах – весняних паростків» [5].

Образне мислення Г. С. Сковороди спирається на символ рослини як вічний символ життя Всесвіту та його окремих частин, як органічний рух між єдністю та множинністю. Він жив і творив у відносно спокійну епоху, в гармонії з природою, людьми і власною совістю.

В. І. Вернадський рятувався від збуреного революцією хаотичного світу «чистою наукою», а усі соціально-політичні катаклізми свого часу вважав «мутацією царства людського розуму».

В. І. Вернадський став для багатьох сучасників і духовних нащадків взірцем науковця, як Г. С. Сковорода – ідеалом мудреця, знаттелюба.

У «Щоденнику» В. І. Вернадського ми читаємо його думки про місію науки у житті суспільства, які не втратили і не можуть втратити своєї актуальності у Часопросторі: «На мою думку,

ІСТОРИЯ ОСВІТИ

наука є загальним світоглядом, який більш чи менш поширюється і стосується кожного окремого явища. Кожна людина має знати якнайбільше загальних висновків науки, уміти пов'язувати їх, знати методи набуття знань і потім знати окремих фактів стільки, скільки потрібно для розуміння загальних висновків, для практичного життя, для розвитку галузі науки, нею обраної. Поділ на науки чисто умовний».

Тут простежується демократизм креативного мислення геніального вченого, який мріяв про наукову доступність знань «кожній людині» для «практичного життя». Хіба це не були підвалини майбутньої ноосфери?

Г. С. Сковорода і В. І. Вернадський у філософії серця і теорії ноосфери піклувалися про колективний розум народу, мудрість кожної особистості, яка розвиває розум, волю, почуття, аби гідно творити власне життя і життя соціуму.

Їхні наукові погляди, вчення мають яскраво виражену спрямованість як наука про життя у космічному вимірі думки. Вони обоє чули серцебиття Землі і Всесвіту, вони відкривали таємницю вічності життя для усього людства.

Г. С. Сковорода і В. І. Вернадський – яскраві взірці вільної особистості, яка у пошуках Істини йде шляхом Щастя у Сродній Діяльності.

В. І. Вернадський писав: «Немає нічого ціннішого у світі і нічого, що вимагає більшого збереження і поваги, як вільна людська особистість!» [7]

Феномен вільної людини в обох мислителів корелюється з феноменом вільної думки, безкінечним процесом розвитку людського розуму, що з біосфери створює ноосферу.

В. І. Вернадський залишив людству унікальну творчу спадщину, роздуми про зв'язки наукового світогляду з іншими гранями духовного життя людства. Він не роз'єднував науковий світогляд і науку від діяльності людини у сфері релігії, філософії, суспільного життя, мистецтва. Він писав: «Усі ці прояви людського життя тісно переплетені між собою і можуть бути розділені тільки в уяві», а їхнє роз'єднання вважав небезпечним хворобливим явищем для розвитку науки, що й підтверджує наша епоха.

Надзвичайно актуальними для нинішньої «постхристиянської» епохи є релігійні погляди обох мислителів. Г. С. Сковорода – релігійний філософ, автор геніальної філософії серця, праведник життям, мудрець мисленням, подібний до В. І. Вернадського, який відстоював єдність науки, філософії, релігії. Він писав: «Як християнство не здолало науки в її галузі, але у цій боротьбі глибше визначило свою сутність, так і наука у чужій їй галузі не зможе зломити християнську чи іншу релігію, але ближче визначить і вияснить форми свого відання».

Надзвичайно продуктивними думками В. І. Вернадського, на нашу думку, є його роздуми про вплив науки на розвиток «кордонів філософської і релігійної свідомості людського духу»;

ІСТОРИЯ ОСВІТИ

релігія і філософія, сприйнявши досягнуті науковим світоглядом дані, все далі й далі розширює глибокі тайники людської свідомості». Трохи далі у своїх роздумах мислитель відзначає «печатку безкінечності» на усіх творіннях людського духу.

Г. С. Сковорода і В. І. Вернадського об'єднує інтегративний підхід до розуму й душі людини, до проявів творчості людської душі, інсайтів одухотвореного розуму. В. І. Вернадський писав: «В історії розвитку людства значення містичного настрою – натхнення – ніколи не може бути оцінено надто високо. У тій чи іншій формі воно пронизує все душевне життя людини, є основним елементом життя».

Відомо, що Г. С. Сковорода був не лише філософом, бого-словом, просвітителем, але й талановитим поетом, співаком, музикантом, його етико-естетичний, інтелектуальний, духовно-моральний світ був багатим, як у людини барокової епохи XVIII століття. В. І. Вернадський у XIX-XX століттях вивіщував роль «релігійного споглядання, філософського мислення, художнього натхнення чи суспільного життя», які іноді слугують «живильним джерелом наукової роботи для цілих поколінь учених».

Г. С. Сковорода і В. І. Вернадський – взірці жертвового служіння науці, неперевершені взірці краси і сили наукової роботи як вищого вираження творчої індивідуальності, божественного натхнення, долання соціальних чи будь-яких інших перешкод.

Академік В. І. Вернадський у своїх працях детально аналізує науковий світогляд, його історичну мінливість, змінність. Він аналізує історію науки від давніх часів до сучасності, зупиняється на цікавих моментах психології наукового пошуку, боротьбі істинного та неістинного знання, виявляє причини регресивного ходу наукового мислення, стверджуючи рух науки як «складного вияву людської особистості».

У цілому В. І. Вернадський утверджує інтеграцію та взаємодію науки, філософії, релігії, суспільного життя, що й знайшло розвиток у XXI ст.

Г. С. Сковорода і В. І. Вернадський – великі мислителі, ноосферні генії, які вражають могутнім творчим мисленням сучасників і нащадків. Їхній науковий геній має спільну моральну основу: турботу про інтелектуальну, духовно-моральну культуру особистості й суспільства, як внесок в національну й світову культуру. Г. С. Сковорода писав: «Істина є безначальна», а В. І. Вернадський стверджував: «Наука одна для усього людства»[6; 8].

Ще в 1922 р. В. І. Вернадський у роботі «Ми підходимо до великого повороту у житті людства» ставить питання про відповідальність представників науки, суспільства при використанні атомної енергії силою науки, як силою, спрямованою «на добро, а не на самознищення». Це не може не захоплювати, особливо на рівні викликів науки у XXI столітті з колайдером,

нанотехнологіями, штучним мозком тощо.

Ноосфера планети залежить від духовно-морального стану особистості й суспільства, тому що біосфера «все сильніше і глибше змінюється під впливом наукової думки людства», – застерігав В. І. Вернадський. Свій час він охарактеризував явищем «вибухів наукової творчості», «пульсацією талановитості».

Г. С. Сковорода і В. І. Вернадський – яскраві представники таких особливо обдарованих людей, «здатних уловити нитку, залишену тими, хто пішов», як помітив В. І. Вернадський у роботі «Думки про сучасне значення історії знань».

В. І. Вернадський акцентував увагу на тому, що світ «вступив у особливий період наукової творчості», коли «ми підходимо до побудови світу без матерії», коли «змінюються докорінно наші уявлення про матерію, про енергію, про час, про простір; створюються зовсім нові поняття...».

Він геніально охопив думкою ознаки ХХ-ХХІ ст.: «Єдина історія людства, всесвітня історія у небувалому охопленні, яка синтезує в єдине ціле роботу всіх цивілізацій людства». Не меншу цінність становлять пророцтва генія про «нове піднесення релігійної творчості», що ми реально спостерігаємо вже у ХХІ ст.

Нам усім слід вдумуватися в праці геніїв – Г. С. Сковороди і В. І. Вернадського, вчитися розуміти минуле і передбачати майбутнє, дотримуватися духовно-моральних критеріїв на шляху шукання Істини.

На цьому тернистому шляху молодій генерації сяють імена ноосферних геніїв, полонять серця юних дослідників силою і красою духовної особистості.

Синкретизм обдарувань В. І. Вернадського виявився у широкій палітрі його наукових інтересів у сфері біології, хімії, геології. Він створив нові наукові напрями: геохімію, радіогеологію, біогеохімію. Створив наукові школи, став першим президентом Української Академії Наук (1919). Лауреат Державної премії СРСР (1943).

Ідея життя, аналіз живої речовини, її походження, виникнення життя В. І. Вернадський розглядав крізь призму філософії, космогонії, релігії.

Він розглядає Всесвіт як єдине ціле, один великий механізм, який складається із менших механізмів. Його складові зв'язані різними космічними променями. В. І. Вернадський – великий віталіст, поціновувач життя, свободи творчої особистості, про «розум, свободу і відповідальність людини».

Г. Сковорода і В. Вернадський – революціонери думки, будителі свідомості, активні будівничі щасливого життя для суспільства, рідного народу, усього людства. Вони часто виступали в опозиції до представників офіційної науки, освіти, влади, чим ускладнювали своє життя.

В. І. Вернадський мав власні наукові погляди на життя

ІСТОРИЯ ОСВІТИ

Землі кризь призму біосфери, як «сфери перетворення космічного випромінювання» – космічної енергії: одна передає стан, друга – найдрібніші часточки (електрони, магнетрони, атоми електрики, складові атома). Учений писав: «Це дві сторони одного того самого явища, між ними є переходи».

Біосферу В. І. Вернадський розглядає «як сферу земної кори, зайнятої трансформаторами, які переводять космічне випромінювання в дієву земну енергію – електричну, хімічну, механічну, теплову тощо».

Учений твердив, що живе завжди походить від живого: «Життя є така сама частина космосу, як енергія і матерія... по суті, усі роздуми про принесення зародків на Землю з інших небесних тіл в основі мають ті самі гіпотези вічності життя».

В. І. Вернадський, як і Г. С. Сковорода, був прихильником активного поширення знань серед людей, великим просвітителем ХХ століття. Він мріяв про «організації навчання народу, коли вчитися доведеться кожному, причому безперервно і все життя».

Питання народної освіти і просвітництва він вважав найважливішим державницьким питанням: з метою виховання допомогти особистості розвинути свої здібності, осмислити життя, а згодом досягнути історію людства, історію розвитку ідей.

Він сам все свідоме життя напружено працював інтелектуально, прагнув донести до широких мас ідеї про те, що їхні інтереси, як і кожної особистості, – вільна думка особистості визначає якість життя людства, є мірилом уявлень про справедливість.

Думками і трудами людей перебудовується біосфера в інтесах вільно мислячого людства, як єдиного цілого. У результаті людської діяльності біосфера перейде у новий стан – ноосферу, тобто сферу розуму, коли люди будуть не тільки видобувати з неї ресурси, але й перетворювати її для примноження видобутого.

Ідеї В. І. Вернадського суголосні позиції Г. С. Сковороди, який присвятив своє життя духовно-інтелектуальному просвітництву народних мас. Вони актуальні й у ХХІ столітті – столітті інформаційного суспільства.

Знання, просвіта, освіта, наука для розвитку особистості й суспільства прирощенням інтелектуальної могутності на користь, а не руйнацію чи самознищення.

«Щоденник» В. І. Вернадського за 1917–1921 роки – яскраве документальне свідчення драматичної долі вченого від кануну загибелі Російської республіки до переїзду автора в Ростов-Катеринодар, це – свідчення активної позиції вченого у суспільному житті, а також намір залишити свій архів для наступних поколінь з метою плідного вивчення.

У деяких коротких, лапідарних записах (через брак часу!) геніальний учений залишає нащадкам можливість опанувати

ІСТОРИЯ ОСВІТИ

дух трагічної епохи, осмислити драматичну долю народу, окремих його представників.

Вражає щирість, сповідальність цього унікального документу епохи, сповіді великого вченого не лише перед собою, але й перед Вічністю.

Чи не вперше багато хто з читачів довідається про його муки, страждання, істинне ставлення до соціалістичної ідеології, відданість ідеям демократії і гуманізму, справі усього життя – фундаментальній науці. Він писав: «Росія... потрапила під владу людей із Мертвого Дому Достоєвського...» (Лист 11/21.III.1918). «Ненависть зростає» (Там само).

Учений виступає проти українського шовінізму, руйнівної стихії революції, він шукає шляхи відродження науки, культури, держави, шукає опору в собі, орієнтуючись на вічні цінності. Справою життя стає наука, її розбудова: «Сильне презирство до народу мого тяжко переживати. Треба знайти і знаходжу опору в собі, у прагненні до вічного, яке вище за всякий народ і за всяку державу. і я знаходжу цю опору у вільній думці, в науковій роботі, в науковій творчості». (Лист 11/24.III.1918).

Господь відкрив В. І. Вернадському місію покликання після тяжкої хвороби тифом у 1920 р., в Криму. У «Щоденнику» він сповідується: «Я ясно став усвідомлювати, що мені випало сказати людству нове в тому вченні про живу речовину, яке я створюю, і що це є моє покликання, мій обов'язок, покладений на мене... – як пророк, який відчуває всередині себе голос, який закликав його до діяльності. Я відчував у собі демона Сократа».

У великого вченого були й великі плани. Йому не довелося здійснити свою мрію про створення Міжнародного інституту живої речовини за кордоном, багато інших планів, через революцію, війну, соціальні негаразди.

Цей «Щоденник» наповнений багатьма фактами, аргументами, роздумами, оцінками, прогнозами генія, але, головне, – це навчитель думати, приймати правильні рішення у житті.

«Щоденник» В. І. Вернадського (1917–1921) – це не просто літопис життя країни чи автора, а, швидше, – сповідь Ученого від Бога, який прагне встигнути сказати нове слово в науці – для людей! [9] Такими самими безцінними для ноосфери світу є листи Г. С. Сковороди. спрямовані у вічність.

Вернадський В. І. завжди залишався самим собою, патріотом, тому він не емігрував у Сербію чи інші спокійні землі, а заклав підвалини прекрасного храму науки в Україні, рідній його великому серцю.

Духовно-моральну культуру серця великого вченого яскраво ілюструють його оцінки сучасників та сучасниць: «вона у світ живи й світських задовольень вносила елемент вічного», «... її життя... все посвячене вищому», «З її дітей, здається, ніхто не успадкував її божественного вогню» (лист від 17.11.1917 р.).

Цікавими є думки вченого про роль релігії в житті осо-

ІСТОРИЯ ОСВІТИ

бистості й суспільства: він мріяв про «більш досконалу релігію у майбутньому», він бачив формалізм у сучасній Православній церкві, піклувався про щасливе майбутнє змучених громадянською війною, революцією людей.

Його серце билося в унісон із серцем народу, із тривожною думкою про його майбутнє життя. Життєствердно й оптимістично лунають у Часопросторі високі слова академіка В. І. Вернадського: «Життя є вартим, навіть якщо би навіть одного разу воно зіткнулося із безкінечним» (Лист від 6/9.III.1918 р.).

Вершиною-акме сповіді душі генія-мислителя для нас, серед інших, став лист від 11/24.III.1918 р., у якому йдеться про цінність миті життя як частини вічного: «У житті людини іноді справжнім життям є одна мить. Але через цю мить, яку б різноманітну форму вона не прийняла (а вона може прийняти саму безкінечно різноманітну форму), усе життя людини набуває іншого смислу. Ця мить, іноді, чи то буде глибоке поривання Еросу в різних формах, релігійного переживання й заглиблення, подвигу самозречення і любові до інших, художнього проникнення чи наукової творчості чи чогось іншого – філософського розуміння чи дієвого прояву особистості – байдуже – є частина того вічного, що будує сутність живої речовини, одним із проявів якої ми є...».

XXI століття стає часом осмислення наукових традицій минулого і наукових інновацій сьогодення, спрямованих у майбутнє, на духовно-моральній та інтелектуальній основі досягнення блага для усього людства у безкінечному Всесвіті.

закликав мислити глобально, а діяти локально. Україна розвивається як потужне ноосферне середовище Європи і світу завдяки подвижницькій діяльності науковців, філософів, педагогів, богословів, просвітителів, представників громадських організацій, креативних вчителів, державних службовців, кращих представників влади.

У квітні 2012 року у Києві на базі Інституту філософії імені Григорія Сковороди НАН України проведено Всеукраїнський самміт професіоналів-християн «Змінюй суспільство через свою професію і переконання».

Новостворений Всеукраїнський народний університет українознавства імені Григорія Сковороди здійснює велику духовно-інтелектуальну просвітницьку діяльність у різних регіонах України, на його базі створено потужні філії в Миколаєві, Херсоні, Львові, Севастополі, на Закарпатті тощо.

Одухотворена наука ставить за мету пізнавати світ, виробляти рекомендації його переображення із врахуванням науково-патріотичних інтересів, науково-інноваційної політики держави, академічної мобільності вчених-волонтерів, створенням інтелектуальних центрів як наукових індикаторів духовно-інтелектуального розвитку держави, суспільства, особистості. Вища мета вчених-християн – збереження земної цивілізації від апокаліп-

ІСТОРІЯ ОСВІТИ

тичних загроз XXI ст. за допомогою армії християнських освітян і просвітиків, привчених до критеріїв істини (істиноцентристи).

Зокрема, Японія проектує свої технологічні завдання на 30 років. Метод «Форсайт» (передбачення) активізує процес систематичного визначення нових стратегічних наукових напрямків і технологічних досягнень, які у пролонгації можуть серйозно вплинути на економічний, соціокультурний, духовно-моральний розвиток країни. Синергетична дія виникає в результаті взаємодії кількох суб'єктів науково-інноваційної діяльності: дослідник – розробник науково-інноваційного знання – виробник інноваційної продукції – споживач – держава, посередник. На жаль, сьогодні є слабкою мотивація до креативної дії суб'єктів державотворення і націєтворення, існує недосконала координація різних органів державної влади, недофінансування (фіскальна політика). Необхідно змінити державне ставлення до науки і релігії, готувати кадри вищої кваліфікації за моделлю християнської, науково-інноваційної поведінки і державницької відповідальності. Необхідний відкритий полілог держави, бізнесу, науки, суспільства як державно-приватного партнерства [1; 2].

Перспективу на майбутнє має синергія думки і духу, моралі і закону – божественної мудрості: «Блаженна людина, яка мудрість знайшла» (Біблія) [10].

Ноосфера планети Земля чекає своїх подвижників у сфері Розуму і Духу.

Література:

1. Сагач Г. М. Вибрані праці з риторики. В 5 т. – Рівне, 2006. – 1500 с.
2. Мартиненко В. Ф. Державне управління інвестиційним процесом в Україні: навч. посібн. – К. : НАДУ, 2008. – 300 с.
3. Онищенко В. Д. Фундаментальні педагогічні теорії. – Львів : Норма, 2014. – 356 с.
4. Сагач Г. М. Божий світ і ми: скрижалі Слова. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. – 235 с.
5. Вернадский, В. И. Биосфера и ноосфера. – М. : Айрис-пресс, 2012. – 576 с.
6. Сковорода Г. Повне зібрання творів. В 2-х т. / За ред. С. М. Первертун. – К. : Наукова Думка, 1973. – Т. 1. – 531 с.; Т. 2. – 574 с.
7. Вернадський В. І. Думки про сучасне значення історії знань : доповідь на першому засіданні Комісії з історії АН знань 14 листопада 1926 р. // Володимир Вернадський. Життєпис. Вибрані праці. Спогади сучасників. Судження нащадків. – М. : Современник, 1993. – 688 с.
8. Вернадский, В. И. Научная мысль как планетное явление / Отв. ред. А. Л. Яншин. – М.: Наука, 1991.
9. В. И. Вернадский, Дневники: Март 1921 – август 1925. – Москва: Наука, 1999.
10. Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. Канонические. – М., 1990. – 1219 с.